

Příspěvek k Sartrovým slovům a mlčení v Čechách

Prokop Toman¹

Jean-Paul Sartre (1905–1980) byl osobností multidimenzionální, vícevrstevnou, provokativní, kontroverzní, ale nepřehlédnutelnou. Zaznamenané prameny o jeho románech, esejích, dramatech i filmech čítají desetitisíce položek. Letošní výročí je vnějším impulsem k momentálnímu zájmu o jeho názory a k pořádání konferencí, seminářů a setkání inspirovaných právě Sartrovým dílem.²

Jean-Paul Sartre ovlivnil zejména po druhé světové válce antropologické filosofické názory, nové beletristické i dramatické vyjadřování i politické postoje v tehdejší ostře bilaterálním světě. Jeho vliv se projevil výrazně i v Československu, dokonce v několika zřetelně traktovaných vlnách. Tento příspěvek je zaměřen právě na zmapování klíčových bodů přijímání, interpretování a ohlasu Sartrova díla u nás v dobovém kontextu až do Sartrovy smrti v roce 1980. Na této ploše (i s omezením současného přístupu k historickým podkladům) nemohu tudíž analyzovat celkový vliv Jean-Paul Sartra na českou a slovenskou kulturu druhé poloviny dvacátého století.

Kulturní prostředí v Československu po roce 1945

V první etapě 1945–1948 ožívá zájem o francouzskou kulturu, především novou aktivitu profesora Václava Černého. V Paříži je těsně po skončení války založena Association France-Tchécoslovaquie se svým *comité littéraire* (Aragon, Mauriac, Eluard, Sartre). Je zajímavé, že již v té době, podle Václava Černého, je Sartre údajně „persona ingrata“ ve výběru delegace pro Prahu. V říjnu 1945 je v Praze založena Společnost Československo – Francie. [3]

Je méně známou skutečností, že Francouzi se hned po skončení druhé světové války snažili oživit tradiční politické a kulturní styky (návštěva generála Leclerka v Praze při oslavách 14. července 1945, obsazení pražských zastupitelských postů blízkými spolupracovníky de Gaulla). Již v té době je ale zřejmý postupný odklon od předválečné dominantní orientace na francouzskou kulturu. Politický vliv východních armád je vnějším důvodem pro zdůrazňování ruského fenoménu, obdobně v menší míře vliv anglo-americký v poválečné euforii. [21]

Uvedení Sartrova díla do Československa bezprostředně po skončení druhé světové války, naráželo na některá základní omezení. Překlady bylo málo (viz též přehled v závěru tohoto příspěvku), existovaly poválečné přídělky papíru, tiskárenských kapacit a vydavatelské priority ministerstva informací nedovoľovaly masovější vydávání ani českých odborných publikací (např. filosofických) a frankofonní generace navíc začala být v minoritním postavení.

1 Doc Ing. Prokop Toman, CSc., Katedra systémové analýzy Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze. toman vse.cz

2 Colloque de Cerisy ve Francii (2005) na téma „Sartre: Psaní a angažovanost“ obsahuje na 30 velmi různorodých referátů se vztahem k Sartrovi (Camus, pravda, Francouzská komunistická strana, korejská válka, degenerace, hudba aj.).

Uvedení Jean-Paul Sartra v Československu – První nadšená vlna 1945–1947

Sartre přichází do Československa po druhé světové válce v několika dimenzích:

- Překlady filosofických pojednání, próz a dramat
- Inscenace divadelních her
- Komentáře českých a slovenských filosofů a spisovatelů k Sartrovu dílu (v časopisech i v knižních vydáních).

Jeho **filosofická díla** jsou známa většinou jen odborné veřejnosti a jsou dostupná ve směs v originálech. Tím se také okruh vlivu na českou a slovenskou kulturu v té době značně redukuje.

Výjimkou je třetí číslo ročníku 1947 časopisu *Listy* (vyd. Melantrich), které bylo cele věnováno existencialismu (Sartre, Heidegger, Jaspers, Marcel, Camus, Šestov, Wahl, Patocka, Navrátil, Riegr). Vyšel v něm mj. překlad základní Sartrovy stati *Existencialismus je humanismem*. [44] Jak vzpomíná redaktor tohoto sešitu Jindřich Chaloupecký: „Když jsem uspořádal (...) soubor textů existencialistické filosofie, domníval jsem se, že dělám práci užitečnou. Výsledek byl nečekaný. Dozvěděl jsem se, že vůbec toto číslo nemělo vyjít: čeští vzdělanci se neměli prý o existencialismu dovědět.“ [24]

Filosofické názory Jean-Paul Sartra jsou širší veřejnosti prezentovány nejdříve vynikajícím literárním kritikem a romanistou Václavem Černým, který v té době publikuje (ve dvou vydáních) svůj *První sešit o existencialismu*. V něm uvádí existencialismus v širším záběru, zaměřuje se na kořeny tohoto proudu filosofického myšlení a jeho různé reprezentanty. [4]

Vladimír Neff ve svém *Filosofickém slovníku pro samouky*³ věnuje značnou část hesla „Fenomenologie a existencialismus“ právě výkladu Sartrova ateistického pojetí. Již v tomto heslu se objevuje hodnocení, které je příznačné pro dobu i pro přejímání Sartrova výlučného (buď pozitivního nebo negativního) hodnocení. Neff uvádí, že „ve Francii byly základní myšlenky Heideggerovy zpopularizovány literární školou, jejíž hlavou je spisovatel Jean-Paul Sartre, a dovedeny k důsledkům namnoze absurdním. Vizme především Sartrovu polofilosofickou polemickou knížku *Existencialismus jest humanismus*, v níž jest kladen důraz zejména na prakticky mravní stránku existencialismu. (...) Heideggerovu základní větu »podstata v jsoucnosti záleží v existenci« pozměnil ve formuli »existence předchází podstatě«, Dále Neff uzavírá své hodnocení: „Filosofie Jean-Paul Sartra, tohoto víry zbaveného Kierkegaarda, není pouze filosofii absurdity: horší je, že je to filosofie absurdní. Hnus, úzkost, nadbytečnost a opuštěnost jsou, jak víme, základní kategorie existencialismu: jakpak se shodují s thesí absolutní svobody? Jsem-li svobodou, nikdo nemá právo mi předpisovat, že se mám na svět a sám na sebe dívat sub specie hnusu a sklíčenosti.“ Domnívám se, že výjimečná šíře a hloubka hesla (více než 15 stránek) v Neffově jinak výborném slovníku přispívá k výkladům, které byly vysloveny u nás po válce pod vlivem optimističtější optiky, kdy český čtenář se z velké části musel spoléhat na několik málo Sartrových překladů a neměl možnost se podrobněji seznámit s dalšími projevy existencialismu a s tehdejšími kulturními prostředím v západní Evropě. [23]

Sartre-prozaik: V letech 1946 a 1947 vycházejí u nás první dva díly románové trilogie *Cesty k svobodě* (ELK). [42] [43] I zde můžeme vydání komentovat obdobně: pro českého čtenáře se jednalo o výjimečnou ukázkou tvorby nového proudu, který navíc byl spojen s filo-

3 Jednalo se o vítěznou knihu z velké literární soutěže Vydavatelství Družstevní práce v roce 1947. Kniha byla po roce 1948 na indexu.

sofií, která v té době rezonovala s životním pocitem jen malého okruhu čtenářů. Pro srovnání literárního vyjádření existencialismu byl k dispozici překlad Camusova *Cizince* [1] (5000 výtisků) a časopisecký *Mýtus o Sisyfovi*.

Vzápětí se na několika scénách současně představuje **Sartre-dramatik**:

První archivně doloženou inscenací po druhé světové válce je hra *Počestná holka* ve Středočeském divadle Mladá Boleslav (režie: E. M. Bergerot) v roce 1947. V témže roce nastudovalo Komorní divadlo v Praze hned dvě Sartrovy jednoaktové hry *Za zavřenými dveřmi* a *Počestná holka*.⁴ (Překlad A. J. Liehm, režie B. Stejskal) A ve stejném roce jsou tytéž hry uvedeny v Zemském národním divadle v Brně (režie Vl. Jirousek) a v Městském divadle bratří Čapků v Teplicích-Šenově (rež. V. B. Kilian)

Mlčení 1948–1954

Komorní divadlo po úspěchu první inscenace připravovalo Sartrovu hru *Mrtví bez pohřbu* (režie Ota Ornest). Po únoru 1948 byla hra uprostřed zkoušek stažena z dramaturgického plánu. Obdobně dopadly ve Studiu Národního divadla *Mouchy* (režie Jindřich Honzl).

Třetí díl *Cest svobody* vyšel ve Francii až v roce 1949 a o jeho překladu do češtiny se již neuvažovalo. (Tento díl dosud u nás nevyšel.)

V duchu našich národních tradic je Sartre v této době interpretován bez možnosti konfrontace s dílem. Jedním z těchto případů je kniha maďarského marxistického estetika György Lukáče *Existencialismus či marxismus?* vydaná v roce 1949, kdy u nás byl ze Sartrových filosofických děl dostupný pouze dřívější časopisecký překlad eseje *Existencialismus je humanismem* a román *Cesty svobody*. A nebylo tedy k dispozici kritizované klíčové dílo *Bytí a nicota*. [20]

Období 1948 až 1954 je tak vyplněno v Československu víceméně mlčením o Sartrovi i mlčením Sartra. Jean-Paul Sartre i jeho vykladači jsou u nás „mimo hru“,

Rokem 1952 se datuje Sartrův příklon ke komunismu. Sám Sartre se označuje za „druha krácejícího stejnou cestou“ („*un compagnon de route*“) v době sympatizování s FKS. [2]

Období 1954–1969

Analyzujeme-li dnes Sartrovy politické cesty, výroky a díla, je zajímavé, že tehdy bylo v ohnisku jeho osobitého zájmu jen několik zemí socialistického tábora: Sovětský svaz jako velmoc, Československo jako nejvyspělejší země tohoto tábora, Polsko se silným filosofickým a postupně relativně liberálním myšlením a Kuba jako rozvojová experimentální a neevropská republika. [2] [45] Nepočítáme-li Sartrův obdiv k tehdejší nezařaditelné a výlučné Číně.

V roce 1954 Sartre navštívil Prahu symbolicky jako „mezipřistání“ při návratu do Paříže z moskevské konference obránců míru. O jeho návštěvě máme nepřímá svědectví Václava Černého. Sartre byl obklopen ministerskými úředníky a k žádnému dialogu s filosofickými nebo spisovatelskými partnery nemohlo dojít. (Ironií osudu byl Václav Černý v té době ve vězení a sám aktivity Sartra a dalších levicových intelektuálů komentuje jako „pošetilou intelektuálštinu světových kapacit“. [3])

4 Šlo o první překlady názvů, v pozdějších inscenacích byly již uvedeny známější tituly: *S vyloučením veřejnosti* a *Počestná děvka*.

Pro českou kulturu je důležité, že hned po skončení války našel Sartre v Čechách intelektuála širokého rozhledu, který překládal jeho dramata a současně dokázal uvést Jean-Paul Sartra do české kultury jako důležitou kulturní osobnost. Byl jím překladatel a redaktor Literárních novin Antonín J. Liehm. (Např. přeložil osm z deseti knižně publikovaných dramat.) K autentičnosti tohoto fenoménu zde přispělo i osobní přátelství A. J. Liehma s Jean-Paul Sartrem. Tím byla u nás soustavně připravována půda při přijímání literárních a dramatických děl a filosofických názorů J.-P. Sartra. [18]

Po období absence Sartrova díla v Čechách je novým seznámením s jeho politikou i poetikou inscenace hry *Holá pravda* v D 34⁵. Zaměření hry se hodilo do tehdejšího repertoáru. „*J. P. Sartre tu totiž vyslovil formou ostře útočné satiry »holou pravdu« o tom, jak se dělá protikomunistická propaganda.*“ [25]

Uvedení Sartrova dramatu *Špinavé ruce* v roce 1948 je ve Francii v dobovém kontextu jednoznačně interpretováno jako úpadek komunistického hnutí. Proto Sartre na další léta zakazuje uvádění této hry.

Zjednodušujícím mezníkem bývá uváděn rok 1956, začátek chruščevovské destalinizace a jistého uvolnění i v kulturní sféře. V této etapě Jean-Paul Sartre je prezentován jako „bezpartijní marxista“ (E. Fischer) nebo „angažovaný intelektuál“ (v době války v Alžírsku), který zároveň označuje Chruščevův referát jako „největší chybu sovětského režimu“.

Po povstání v Budapešti na podzim 1956 se Sartre rozchází s komunistickým hnutím, ale nikoliv se všemi komunisty. Na Budapešť okamžitě reaguje v *Les Temps modernes* obsáhlým rozbořem „*Le fantôme de Staline*“. [35]

Sartre sám deklaruje, že bude pokračovat v dialogu s některými filosofi ze socialistických zemí. Počátkem šedesátých let objíždí světové kongresy za mír a odzbrojení, diskutuje s politiky, spisovateli a veřejností v socialistických zemích.

U nás se objevují další inscenace Sartrových dramát: *Kean* v Komorním divadle v roce 1958 a *Vězni z Altony* ve Východočeském divadle v Pardubicích v roce 1960.

Možnost publikování nových myšlenkových směrů, vynikajících děl, která vznikla především v západní Evropě po druhé světové válce, to vše souvisí i s problémem české a slovenské inteligence v šedesátých letech, s kulturním ovzduším, s vydavatelskou politikou, s novými kontakty se „zbytkem světa“, s různorodým záběrem tehdejších kulturně-politických časopisů (např. Literární noviny, Světová literatura, Kulturní život, Slovenské pohľady, Plamen, Orientace).

V Čechách je opět Sartre připomínán v dobově kvalifikované populární encyklopedii *Současná západní filosofie* (1958, ed. L. Tondl) v kapitole o existenciální filosofii. „*Není bez zajímavosti, že v jedné z posledních prací, věnované židovské otázce (Réflexions sur la question juive, 1946, pozn. P. T.), snaží se používat marxistické metodologie a marxistického učení o společnosti při výkladu antisemitismu. Dokazuje tu, že třídní společnost je zdrojem všech škodlivých předsudků a že tyto předsudky budou odstraněny jen vybudováním beztřídní společnosti, která vytvoří lepšího člověka, než je člověk žijící v dnešní společnosti kapitalistické. (...) Protože však dosud neprovedl zásadní kritiku svých vlastních filosofických koncepcí a nezřekl se dřívějších názorů, obsažených zejména v hlavním filosofickém díle »Bytí a nicota«, musíme chápat toto dílo jako platné východisko pro výklad jeho filosofie, třebaže je v rozporu se Sartrovým příklonem k idejím marxistické filosofie.*“ [39]

5 Premiéra 8. 12. 1955, režie František Štěpánek.

V obsáhlé monografii Jiřiny Popelové *Etika* (1962) je kapitola věnována iracionalistické etice existencialismu. Je zde hodnocen také J.-P. Sartre: „*Sartrovo pojetí svobodné volby a osobnosti jako neustálého sebeprojektu, jeho »odsouzení k svobodě«, je opakem svobody. (...) Sartre, představitel levice, nedovede proti tomu filosoficky – lidsky často ano – postavit historickou nutnost volby pro komunismus. Lpí na svobodě neustálých, diskontinuálních volných aktů. (...) Můj rozbor má jen ten účel, ozřejmit těm, kteří právem mají mnoho sympatií pro Sartrovu politickou aktivitu, že ačkoliv Sartre stojí s námi v protikoloniální frontě, teoreticky se nejen nepřiblížil, ale spíše ještě vzdálil od marxismu a v nejdůležitějších bodech stanul na pozicích diametrálně odlišných a přímo nepřátelských.*“

Souběžně musíme připomenout, že autorka si byla vědoma oficiálních dynamických posunů tehdejší názorů na výklad moderních filosofických směrů, jak sama zdůraznila v předmluvě: „*(...) podotýkám, že kniha byla hotova koncem roku 1960 a dána do tisku 30. VI. 1961, takže k aktuálním událostem po tomto termínu mohlo být přihlíženo jen v omezené míře v korekturách.*“ [30]

Na moskevském kongresu pro úplné odzbrojení a mír v červenci 1962 hovoří se zápallem o demilitarizaci kultury. „*(...) dialektická jednotu národní kultury se dožaduje světové kultury a snaží se jí vyvolat. (...) Domnívám se, že mezinárodní kongres je bez ohledu na svou formu tím, co může nejspíše pomoci obnovit kulturní jednotu, kterou jsme ztratili, a to tak, že se všichni kulturní pracovníci sjednotí proti válce.*“ Zároveň analyzuje význam Franze Kafky pro pochopení tzv. odcizení člověka.[32] Tím Sartre částečně přispěl k uspořádání přelomové „Liblické konference“ o Kafkově díle v roce 1963 s příspěvky mj. E. Goldstückera, I. Svitáka, O. F. Bablera, E. Fischera, R. Garaudyho. Někteří referující se ve svých vystoupeních přímo dovolávali Sartrova moskevského projevu a jeho kafkovských pasáží. [11] Eduard Goldstücker, spiritus agens Liblické konference, to potvrdil ve svém článku *Jak je to s Franzem Kafkou ? „Zdá se, že od Nového roku [1963] nápadně zesílil zájem Literárních novin o Franze Kafku (...) Vím totiž – nabízí se to samo – že náhlý zájem o Kafku nevyplynul ani tak z této vnitřní potřeby vypořádat se s ním jako z četby Sartrova projevu na loňském moskevském mírovém kongresu.*“ [13]

Díky dlouhým výrobním lhůtám publikací u nás v šedesátých letech (knihy i měsíčníky [Plamen] nebo dvouměsíčníky [Světová literatura]) docházelo k historickým paradoxům. Zatímco kritika vítala Sartrovy inscenace jako humanistické vyjádření problémů soudobé společnosti, v knihách se objevil setrvačnickový názor o beznaději v jeho dílech. Příkladem je zpracování hesla Jean-Paul Sartre v „Malé moderní encyklopedii“ *Francouzská literatura* (1964, Ed. J.O.Fischer):

„*S existencialistickou koncepcí (a obecněji s celým pocitem nesmyslnosti světa) souvisí i tendence zobrazovat zvláště psychické stavy lidí nějak vyšinutých a v neposlední řadě též z freudistické psychoanalýzy převzaté téma sexuality, osudově ovládající člověka a představující jakýsi opěrný bod uprostřed absurdního světa. (...) Metoda Sartrova líčení – s neustálým duševním analyzováním množství detailů banálního života zvolených postav a kompozičně složitou mozaikou desítek spolu nespjatých dějů odehrávajících se na mnoha místech současně – chce navodit dojem objektivnosti, ve skutečnosti však záměrně uspořádává materiál tak, aby mohla být uplatněna zásada existencialistické filosofie: být a nevědět, proč a kde.*“ [9]

V české literatuře se v roce 1963 objevuje jedno ze zásadních filosofických děl – *Dialektika konkrétního* Karla Kosíka. Kosík zde poprvé, byť okrajově veřejně polemizuje se Sartrem. Podle Kosíka Sartre zakládá oprávněnost existencialismu jako nezbytného doplňku materialistické filosofie. [15]

V roce 1963 uvádí Národní divadlo na scéně Tylova divadla Sartrovu hru *Věžňové z Altony*⁶. V Praze se při této příležitosti Sartre setkal se studenty na Filosofické fakultě UK, se svými obdivovateli v Městské knihovně, se spisovateli na zámku Dobříš (spravovaném tehdy Svazem spisovatelů pro klidné tvůrčí prostředí spisovatelů různých úrovní). V diskusi s českými a slovenskými literáty a filozofy je tématem velký román dvacátého století, který podle Sartra nemůže být napsán jinde než v socialistické zemi a to „bude román, který zaujme“. [18] Zlatým hřebem tehdejšího Sartrova pobytu v Praze ale byla diskuse ve Filosofickém ústavu ČSAV, kterou adekvátně okomentoval profesor Jan Patočka.

„V diskusi (...) Sartre precizoval, že nemínil podceňovat nezbytnost všeobecné teorie jsoucná, která však nemůže být vypracována abstraktní metodou, nýbrž musí vycházet od člověka v jeho vztahu k světu. Zdůraznil, že nebeží v jeho pojetí o dialektiku vědomí, nýbrž o dialektiku praxis (...)“ (Podtrhl J. P.) [26]

Sartrovi je v roce 1964 udělena Nobelova cena, kterou však odmítá.⁷ Ve vysvětlujícím dopisu Výboru pro udělování Nobelových cen Švédské akademie věd – kromě důvodů politických – uvádí, že „spisovatel musí odmítnout nechat se transformovat v instituci.“ Dále polemizuje s tím, že Nobelova cena za literaturu je vyhrazena pouze spisovatelům ze Západu a rebelům z Východu. [2]

V roce 1964 vychází překlad *Esejů o francouzské literatuře* Claude Roy, kde je starší samostatný analytický portrét J.-P. Sartra. Český čtenář je opět informován o díle, které je dostupné jen ve zlomcích. „Sartrovo postavení se po mém soudu opírá především o pozoruhodný dar, jemu zcela vlastní, totiž dramaticky uspořádat meditace, které jsou zvnějšku živeny naší historií a které se nás vnitřně týkají. „Hnus“, „Imaginárno“, „Imaginace“, „Náčrt teorie emocí“, „Bytí a nicota“ tvoří souvislé prvky velkého ideologického divadla, v němž je každý z nás hercem na pozadí mobilizací, trosek, sedlé krve a nepohřbených těl. Satyrova myšlenka je velmi přirozeně artikulována v konfliktech a uzlech, ve skocích a zvratech. Neobjevuje, bije, každý z jeho úderů je úderným dramatickým zlomem. (...) Analýza nepoctivosti tvoří nejbohatší faktor Sartrovy filosofie, jeho nejpłodnější přínos. Právě tato analýza ho dostatečně vyzbrojila k pozorování a studiu moderního hrdiny, tohoto zdeptaného člověka, do jehož psychoanalýzy se pouští. (...)“ [31]

V roce 1965 je v Čechách přeložena marxisticko-západní kultovní kniha Rogera Garaudyho⁸ *Perspektivy člověka*. Ve třech hlavních kapitolách analyzuje existencialismus, katolicismus a marxismus. Rozebírá Sartrovy romány a divadelní hry jako svědectví doby. Uvádí, že Sartre v *Bytí a nicotě* se snaží překonat prostřednictvím fenomenologie alternativu materialismu a idealismu a vytýká Sartrovi, že se dává svěst z pravé cesty Husserlem, Heideggerem a Kierkegaardem. Závěrem této kapitoly vyvrací nemožnost začlenění existencialismu do marxismu základními tezemi Sartrovy ontologie

1. Pojetí nicoty. Podle Sartra je člověk bytost, kterou nicota vchází do světa, což je s marxismem v základním rozporu.

6 Premiéra 22. 11. 1963, režie J. Strejček

7 Jedná se o první odmítnutí Nobelovy ceny laureátem na základě jeho vlastního svobodného rozhodnutí. Ostatní (Kuhn, Německo, chemie, 1938; Domagk, Německo, lékařství 1939; Pasternak, SSSR, literatura, 1958) byli k odmítnutí Nobelových cen vyzváni různými formami „doporučení“. Sartre již v roce 1945 odmítl Řád Čestné legie, o čtyři roky později kandidaturu do Francouzské akademie.

8 Roger Garaudy (1913) původně protestant, od roku 1945 člen ÚV FKS a později člen politbyra (do r. 1968, vyloučen pro nesouhlas s 21. 8. 1968), poslanec Národního shromáždění (do r. 1958), senátor (1958–62), po roce 1968 katolík, nakonec muslim.

2. Pojetí svobody. Chceme-li skloubit svobodu člověka s dialektikou dějin, nemůžeme se držet karteziánského pojetí, podle něhož je svoboda pouhým přiznáním „autonomie volby“ a nikoliv skutečnou mocí dosáhnout stanoveného cíle.

Garaudy zároveň přiznává, že „dialog o těchto otázkách probíhá“.

Metodologickou zajímavostí je bezprostřední zařazení Sartrovy třístránkové odpovědi.

„(...) Ateistický existencialismus se udržuje, protože marxismus neexistuje, lépe řečeno, toto učení, které mělo být kulturou, je jen voluntaristickým idealismem, tj. několika násilně udržovanými tvrzeními o ideji hmoty a ideji dialektiky. Pochopte mě: marxismus není třeba revidovat. (...) Marxismus je třeba dělat. (...) jsem přesvědčen, že jen konkrétní zkoumání umožní filosofii, která produkuje všechny naše myšlenky, aby se obohatila a dialekticky ukázala své skutečné problémy. Kromě toho se mi zdá, že jsme v této oblasti získali náskok: zabýváme se lidmi, a já mám obavy, zda vy jste na ně trochu nezapomněli.“

Důležitější je ale příloha českého vydání Otázky Jean-Paul Sartrovi, kde Garaudy na více než čtyřiceti stránkách analyzuje a kritizuje tehdy poslední Sartrovo filosofické dílo Kritika dialektického rozumu (u nás vydáno v následujícím roce). Český čtenář zde mohl nahlédnout do dílny západoevropských diskusí, jak po stránce věcné, tak po stránce metodologické. Obsahově svědčí závěry o tehdejšímu způsobu myšlení.

Garaudy hodnotí Kritiku dialektického rozumu: „Idealistické pojetí hmoty vedlo k popření dialektiky přírody. Negace dialektiky přírody znemožnila zdůvodnění historického materialismu. Zneuznání objektivních historických zákonů nedovolilo pochopit úlohu dělnické třídy a otevřít perspektivy do budoucna. (...) To je nepochybně nejhlubší smysl této knihy, která se vydává za doplnění marxismu, avšak vyjadřuje naprostý rozchod s ním.“ [12]

Sartrovo stěžejní dílo *Critique de la raison dialectique* (Kritika dialektického rozumu) vychází u nás v roce 1966 pod původním názvem určeným pro polský časopis *Twórczość* v roce 1957 – *Marxismus a existencialismus*. [50]

Ve stejném roce vychází v češtině bestseller Simone de Beauvoirové *Druhé pohlaví* (Výbor). V tomto kontextu je nutné připomenout dnes polozapomenutý doslov Jana Patočky výstižně nazvaný *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová*. Patočkův text je vlastně jednou z mála fundovaných a dostupných prací o existencialismu v šedesátých letech u nás, kdy tento filosofický směr dostával jiné dimenze, korigované právě studenou válkou a skepsí západoevropské kultury. Kořeny sartrovského existencialismu sahají již do doby jeho studií, kdy R. Aron upozornil svého spolužáka Sartra na nové myšlenkové směry v Německu: Husserlovu fenomenologii a Heideggerovu existenciální ontologii. „To byly rozhodující kroky; na půdu francouzskou, na půdu podstatně karteziánsky reflektujícího myšlení, byly zaneseny problémy kvasící v Německu, aby zde zplodily výsledky zároveň typicky francouzské a na francouzské literární půdě neslýchané, ba přímo skandalizující. (...) Náhlá sláva a vzestup existenciální filosofie byly totiž z velké části vyvolány nutností vyrovnávat se s komunismem. Část francouzského (a vůbec evropského) publika, jež váhala před komunismem, a přece sympatizovala se socialismem, dostala totiž v existencialistických spisech své vlastní filosofické krédo, od marxismu odlišné, nicméně však ostře oponující platným společenským poměrům.“ [27]

V mezidobí 1962 až 1967 vyšly v českých překladech tři knihy (souhrnně deseti) Sartrových dramát, dvě knihy prózy a jeden filosofický spis v celkovém nákladu 57 800 exemplářů. (Pro srovnání: dva romány, povídky a jedna studie Simone de Beauvoirové vyšly u nás ve stejné době v celkovém nákladu přes 130 000 výtisků.)

K českému překladu *Špinavých rukou* napsal Sartre v roce 1965 speciální předmluvu. V krátkém textu rekapituluje „omyl obecnstva z roku 1948“, kdy hra byla ve Francii považována za protikomunistickou, píše o italské nové premiéře po 16 letech a o tehdejší nutnosti diskutovat o nadhozených problémech (přátelství, disciplíny a zrady) v duchu přátelství vůči komunistické straně. Čtenáře a diváky v tehdejší socialistickém Československu vyzval: „Všechny vás teď činím soudci“ tohoto svého dramatu. [51]

K některým vydáním Sartra a de Beauvoirové jsou zajímavé české doslovy (Kundera, Patočka, Sviták, Felix), které jsou vesměs nadčasovější než např. propagandistická předmluva André Wurmsera k *Pěti hrám* [46] nebo tendenční výklad socialistické kultury od Ernsta Fischera v přepisu besedy uvedené v časopisu *Plamen*. [32] [33]

Vydání tří Sartrových her v roce 1967 bylo podnětem pro Milana Kunderu k zamyšlení nad poetikou sartrovské hry: „*Již na počátku své dráhy divadelního autora označil Sartre typ své hry termínem divadlo situace. Prius v takovém typu hry je výrazná konfliktní situace, zajímavá a silná, obtížná až k neřešitelnosti. Do této situace vstupuje člověk, aby ji řešil, aby z ní našel východisko. Tím, že člověk volí (přesněji řečeno: vynalézá) východisko, volí pak, vynalézá i sám sebe.*“ [16]

V témže roce se koná přelomový čtvrtý sjezd Svazu československých spisovatelů. Do hlavního referátu je mj. zařazena pasáž inspirována Sartrem:

„*Kontinuita československé literatury byla od r. 1949 narušena, navzdory demokratickým tradicím a bohaté zkušenosti socialistické literatury byl zúžen a omezen tvůrčí proces, redukován na funkce propagandistické, na nepřipustné ztotožnění ideologie a kultury v hrubém utilitárním smyslu, s tragickými následky pro tvorbu, pro díla, pro osobnosti. Pro spisovatele, kteří tu dobu prožili, je mravním závazkem nikdy nepřipustit, aby se tragické omyly, osudné pro společnost i pro literaturu, mohly v jakékoli míře opakovat. I když byla řečena v jiných souvislostech, neškodí připomenout si Sartrova slova: »Spisovatel se ve své době ocitá v konkrétní situaci; každé slovo má ohlas. Též každé mlčení. Považuji Flauberta a Goncourta odpovědnými za pronásledování, k nimž došlo po Komuně, neboť nenapsali ani řádek, aby mu zabránili. Řeknete, že to nebylo jejich věcí. Bylo Dreyfusovo odsouzení Zolovou věcí? (...) Každý z těchto autorů se v určitých životních okolnostech zamyslel, za co je jako spisovatel zodpovědný.« (...)“ [41]*

Srovnajme tento program s jeho kritikou o pět let později. Viz [36]

Po sjezdu spisovatelů vyšel v říjnu 1967 v *Sunday Times* tzv. Manifest českých spisovatelů. Byla to výzva o podporu v boji za svobodu myšlení a projevu adresovaná předním západním intelektuálům. Günter Grass reagoval na tento „manifest“ otevřeným dopisem tehdejšímu prezidentu Novotnému. Jean-Paul Sartre se vyjádřil „jen velmi vyhybavě“. Ukázalo se, že jde o podvrh historika Ivana Pfaffa. Pavel Kohout prohlásil manifest za padělek. [14]

V roce 1967 vycházejí v Literárních novinách na pokračování Sartrovy *Úvahy o židovské otázce*. Jejich aktuálnost je vzápětí přehlášena domácími aktualitami vyššího řádu. [53]

Rok 1968 je dalším mezníkem pro Sartrovo chápání socialismu s lidskou tváří. V dubnu 1968 dává ve svém časopisu *Les Temps modernes*⁹ prostor mezinárodní publicitě myšlenek Pražského jara (Kundera, Liehm, Iannakakis). Po srpnu 1968 se definitivně distancuje od komunistických politických proudů ve Francii a ve světě.

Reakcí na prvotní Sartrovy myšlenky o psychologii je jeden z nosných referátů na XIV. Mezinárodním kongresu pro filosofii (Viedeň, září 1968) Jana Patočky *Kritika psychologického objektivismu a problém fenomenologické psychologie u Sartra a Merleau-Pontyho*. „Psychologie, říká Sartre ve svém *Nástinu teorie emocí* (1939), je disciplína, která chce postupovat pozitivně, tj. čistě empiricky. Chce se pohybovat na půdě faktů. Fakty jsou vnější jak vůči sobě navzájem, tak pro pozorovatele. Založit psychologii na faktech znamená pro psychology tohoto ražení pozvednout psychologii na objektivní vědu. Ve skutečnosti však holé fakty vůbec neumožňují vymezit oblast psychologie. Od čistých faktů nelze nikdy dospět k bytnosti, nýbrž nanejvýš k empirickým schémátům a zákonům majícím hypotetickou relevanci.“ [28]

Posledními premiérami Sartrových dramát před normalizací jsou v listopadu 1968 *Mouchy* (Komorní divadlo), *Špinavé ruce* (Divadlo E. F. Buriana) a v lednu 1969 *Mouchy* (Divadlo Vítězného února Hradec Králové) a *Špinavé ruce* (JAMU Brno).

V roce 1969 vychází podstatný extrakt eseje *Existencialismus je humanismus* jako vybraný filosofický text v publikaci Jindřicha Zeleného *Úvod do filosofie*. (V sousedství výňatků a ukázek z Platóna, Aristotela, Descarta, Marxe, Lenina a Carnapa.) [40]

Souběžně je publikován sborník *Filosofie, metodologie, věda* s dobově charakteristickým hodnocením: „Marxistická filosofie se podle slov J.-P. Sartra stala »nepřekročitelným mezníkem naší doby«. (...) Bez vlivu Marxe si dnes nemůžeme představit nejvýznamnější osobnosti existencialismu – Sartra a Heideggera, významnou neoanalytickou školu v USA: Fromm, Horneyová, Marcuse, sociologický systém Maxe Webera, Dahrendorfa, Millse a mnohé jiné.“

Dále autoři sborníku hodnotí české Sartrovo vydání *Marxismus a existencialismus* (1966):

„Tento zvláštní stav, který nazývá Sartre osobním projektem, se 1. nedá pojmově určit, ale je 2. přístupný pochopení na základě praxe. Praktické pochopení nebo porozumění, na něž je v existencialistické filosofii redukována veškerá činnost člověka, včetně užívání jazyka a teoretické činnosti jako specifické formy lidské aktivity, však nedokáže vysvětlit tu specifickou lidskou teoretickou činnost ve vědě, umožňující právě nejen popis (jak se snaží tvrdit např. Sartre), nýbrž predikci a vysvětlení jevů. (...) V tom spočívá i dilema existencialistické filosofie: jestliže pochopení není vyjádřitelné v pojmech, jestliže jde o praktické pochopení, pak nemůže být formulováno teoreticky a filosofie se redukuje na životní filosofii, moudrost stáří apod.“ [5]

Symbolickým závěrem této etapy prezentace Sartrových myšlenek u nás je komplexní esej Jana Patočky *Co je existence* (1969). Patočka v ní chronologicky analyzuje existencialismus: Jaspers, Heidegger, Sartre. Podle Patočky Sartrovým přínosem je „že více než kterýkoli jiný myslitel existence zdůraznil tu její stránku, kterou je tělesnost. (...) Sartre vrátil zároveň existencialismus sféře umělecké, sféře literatury, učinil svůj existencialistický koncept dílnou existenciálních mýtů, ztělesněných v divadelních hrách a románech, které učinily filosofickou tematiku přístupnou a aktuální širokému obecnstvu. Byl to zároveň koncept ateistický a nihilistický.“ [29]

9 Časopis *Les Temps modernes* vychází od října 1945 u Gallimarda (v průběhu let i u jiných vydavatelů). Brzy získal mezinárodní renomé. Sloužil jako hlavní tribuna pro Sartrovy myšlenky.

Je paradoxní, že právě vykladači, komentátoři i kritici Sartrova díla byli u nás v té době ti významní spisovatelé, filosofové, publicisté, kteří vesměs po roce 1969 skončili v disentu nebo v emigraci. Patočka, Kosík, Liehm, Kundera, Sviták, Bartošek, Machonin a další.

Opět mlčení o Sartrovi a „zpětné vazby“ po roce 1968

Sartre je po ostré kritice 21. srpna 1968 postupně v Čechách opět nežádoucím autorem. Některé texty a interpretace ještě doznívají (viz předchozí kapitola).

V roce 1970 píše Sartre pro francouzské vydání knihy A. J. Liehma *Generace* třicetistránkovou předmluvu. [19] Ti, kteří patřili k diskutérům se Sartrem před rokem 1968 (např. v Praze nebo na Dobříši), byli zpovídati A. J. Liehmem a tyto rozhovory se staly materiálem pro brilantní analýzu Jean-Paul Sartra tehdejších československých poměrů bez nezbytného historického odstupu. Domnívám se, že Sartrova stať patří k nejlepšímu zhodnocení šedesátých let v Československu, které bylo viděno „zvenku“ a navíc filosofem, který téměř patnáct let měl možnost aktivně sledovat proměny české kultury.

Claude Lévi-Strauss ve svém kultovním spisu *Myšlení přírodních národů*, který se propílánově zabývá základními etnografickými otázkami, uzavřel výklad relativně samostatnou kapitolou *Historie a dialektika* (1961), která je explicitní kritikou Sartrova přístupu v *Critique de la raison dialectique* (1960). Claude Lévi-Strauss polemizuje s vymezeními pojmů dialektického, anekdotického a geometrického myšlení. „(...) v jaké míře může být určité myšlení, které je vědomě a záměrně anekdotické i geometrické, označeno také jako myšlení dialektické? Primitivní myšlení je celostní; chce jít v tomto směru mnohem dál, než kam dospívá podle Sartra dialektický rozum. (...) Když čteme Kritiku, těžko se ubráníme pocitu, že autor kolísá mezi dvojím pojetím dialektického rozumu. Hned staví analytický rozum a dialektický rozum navzájem proti sobě jako omyl a pravdu, ne-li dokonce jako ďábla a pánaboha. (...) Sartre není zajisté mezi současnými filosofi jediný, kdo zvyšuje hodnotu historie na úkor ostatních věd o člověku a tvoří si o ní představu téměř mystickou. Etnolog historii respektuje, ale nepřisuzuje jí žádný privilegovaný význam. Chápe ji jako bádání, které se s jeho vlastním bádáním doplňuje: jedno rozevírá vějíř lidských společností v čase, druhé v prostoru.“ [17]

V roce 1972 se v Praze konal ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů. Sjezdová zpráva předsednictva přípravného výboru, přednesená Janem Kozákem opět uvalila klatbu na Sartra a ostatní francouzské revizionistické spisovatele v širších dobových souvislostech:

„ (...) V ovzduší nástupu nové revizionistické vlny, v období příprav otvírání dveří liberalisticko-revizionistickému proudu sehrál velmi negativní úlohu časopis *Plamen*. Poskytoval filosofii, kritice i literárním dílům půdu pro šíření názorů usilujících o likvidaci třídního přístupu. Za účasti západních buržoazních filosofů organizoval mezinárodní konference a sympozia, na nichž bylo propagováno falešné pojetí mírového soužití, pacifismus, nová vůdčí úloha inteligence ve společnosti. Vše ve jménu tvůrčího rozvoje marxismu. (...) *Plamen* otevíral cestu ideologické diverzi, plnil ve své podstatě úlohu prvního Hyde Parku v oblasti filosofie, kritiky a samotné literární tvorby. (...) Již v roce 1967 vyšlo pouze 125 překladů ze socialistické knižní produkce, zatímco z produkce kapitalistických států 253 titulů. (...) V oblasti teoretické literatury se překladová produkce autorů ze socialistických zemí prakticky vůbec přestávala vydávat. Namísto nich zaplavovala knižní trh vysloveně úpadková buržoazní literatura a spolu s ní díla revize marxismu-leninismu – Beauvoirové, Garaudyho, Gida, Sartra; bohatě překládaná beletristická díla Alberta Camuse a dalších byla opatřena doslovy s výpady proti vědeckému

marxistickému světovému názoru a proti kulturní politice socialistických států, zejména SSSR. “ [36]

Karel Kosík, jeden z účastníků diskusí s Jean-Paul Sartrem v Praze v šedesátých letech, po zbavení místa ve Filosofickém ústavu ČSAV v roce 1970 pracoval na nových originálních filosofických dílech – O praxi a O pravdě. Oba rukopisy mu zabavila policie při domovní prohlídce v roce 1975. Filosofický manuskript o tisíci stránkách byl označen jako „důkaz trestné činnosti podvracení republiky“. Karel Kosík napsal rozhořčený dopis právě Jean-Paul Sartrovi, který jej zveřejnil ve svých *Les Temps modernes*. Tento dopis vyvolal mezinárodní ohlas a protest proti potlačování lidských práv a omezování tvůrčí svobody v tehdejší Československu.

Sartrova družka Simone de Beauvoirová o tom podává svědectví ve svých pamětech:

„V květnu 1975 český filosof Karel Kosík mu [Sartrovi] zaslal otevřený dopis, ve kterém oznamoval represe, které udeřily na intelektuály jeho [Kosíkovy] země. Líčil persekuce, kterých se musel osobně zúčastnit, mezi jinými s konfiskací jeho rukopisů.“ [7]

Kosíkův dopis i Sartrova odpověď byly publikovány v *Le Monde* 29. června 1975. Kromě aktuálního významu, mají oba texty nadčasovou platnost. Od „dialektiky konkrétního“ v této – sartrovsky řečeno – situaci přecházíme ke „konkrétní existenci“.

Karel Kosík: „Během posledních šesti let jsem žil ve velmi zvláštní situaci. Moje existence nabyla dvou forem: jsem a zároveň nejsem nic. Jsem mrtev a zároveň žiju. Jsem zredukován na pouhé nic v oblasti základních lidských práv občana a člověka, ale zároveň jsem obdařen výjimečnou existencí, pokud jde o péči a pozornost, jimiž mě zahrnuje policie.“ [8]

Jean-Paul Sartre: „Žádná vláda není zmocněna soudit občanovy myšlenky. Činila by tak ostatně nikoli na základě skutečných myšlenek, ale na základě pseudomyšlenek. (...) Je-li Karel Kosík vinen, pak je rovněž vinen každý člověk (nejenom intelektuál, ale i rolník, dělník), který přemýšlí o tom, co dělá.“ [8]

V *Dějínách francouzské literatury 19. a 20. století*, v tomto kvantitativně mohutném přehledu francouzské literatury dvou století je Sartrovi věnováno 26 stránek: „Jean-Paul Sartre jako romanopisec, dramatik, žurnalista a politický publicista se v poválečných letech přičinil o to, že existencialismus nezůstal jen filozofickým směrem, ale v širší literární a intelektuální sféře navodil určitou stylizaci života. (...) Sartra lze charakterizovat jako spisovatele a myslitele, který se usilovně snaží rozejít, ale de facto nerozešel se svou třídou, nepřestává se pohybovat v jejím rámci a v kategoriích jí vymezených; na revoluční dění si vždy vytvářel názory se subjektivistickými motivacemi a reakcemi silně afektivního charakteru. V individualistické tradici byl přesvědčen o nezávislosti svých subjektivních postojů a vzbouřeného citu, který ho přiměje zaujímat stanoviska tu v tom, tu v opačném smyslu.“ [10]

V sedmdesátých letech se o Sartrovi dozvěděl český čtenář vesměs z negativních kritik existencialismu i Sartrova díla v různých titulech. Např. *Buržoazní filozofie 20. století*, *Problém člověka ve filozofii marxismu-leninismu*, *Existencialismus ve filozofii a literatuře*, *Světónázorový profil socialistické osobnosti*.

Závěr

Tento příspěvek je částečným zmapováním propagace Sartrova díla u nás, některých důležitých interpretačních uzlů a ohlasů. Je zřejmé, že díky našim erudovaným znalcům francouzské kultury a Sartrově osobní aktivitě byl vstup Sartrových polemických myšlenek

do českého povědomí organičtější a tím také trvanlivější, než u některých dalších (neméně významných) autorů dvacátého století.

K dialogu se Sartrem na vysoké filosofické, spisovatelské i dramatické úrovni s českými kolegy přispělo několik fenoménů.

Čeští filosofové sledovali vývoj nových proudů a tedy i existencialismu z původních německých a francouzských pramenů. Patočka patřil k těm evropským filosofům, kteří jako jedni z mála zasazovali existencialismus i Sartrovy myšlenky do dobového kontextu na jejich reálné místo. Čeští filosofové a spisovatelé byli fundovaně argumentujícími kritiky.

Názory na moderní román dvacátého století byly v diskusích s českými spisovateli a literárními kritiky poznamenány dobovým amalgamem realismu, často realismu bez hranic. Paradoxně můžeme doložit, že romány a novely patřící k vrcholům historického a uměleckého svědectví zejména o druhé polovině dvacátého století byly skutečně napsány v tehdejších socialistických zemích, resp. tvůrci ze socialistických zemí vyšlých (např. Kundera, Milosz, Kertész, Solženicyn, Hrabal, Brodskij, Szymborska, Škvorecký, Lustig).

Dramatické inscenace v Čechách měly své interpretační osudy, které jsem se snažil průřezově naznačit v prvních kapitolách tohoto příspěvku. Budoucí historici i čtenáři budou možná překvapeni slovními doprovody, které uvádění Sartrových (a Camusových) her provázelo. Podobně jako u publikovaných záznamů besed, i u Sartrových her museli dramaturgové „nadnormativně“ zdůrazňovat jejich pokrokovost a humanismus.

Historickou skutečností zůstává, že právě v šedesátých letech, kdy byl existencialismus jedním z hlavních filosofických proudů, měli čeští čtenáři a diváci možnost nejdříve se seznámat s kritikou, komentáři a často jednostrannými interpretacemi Sartrova díla a teprve následně si udělat vlastní úsudek. Sartrova stopa v tehdejší české kultuře je zřejmá. Přestože by se mohlo zdát, že Sartre byl, zejména při prvních návštěvách, brán nekriticky jako „filosofický velekněz existencialismu“, je neopominutelná jeho pomoc při propagaci české kultury (Kosík, Liehm, Kundera) a jeho hlas proti represím českých intelektuálů.

Přes veškerou vydavatelskou a organizační činnost, inscenace, osobní diskuse zůstává Sartrovo dílo pro velkou většinu českých čtenářů stále fragmentem. Nemáme dosud například ekvivalentní překlady prací *L'Imagination*, *L'Imaginaire*, *Situations*, *L'Être et le Néant*. A navíc, jsou nám vzdálenější některé úhelné body francouzské politiky, ve kterých se Jean-Paul Sartre angažoval. Například alžírská válka, Russelův tribunál vyšetřující zločiny vietnamské války, generální stávka v Renault-Billancourt nebo „Manifest 121“ intelektuálů za svobodu odmítnutí povolávacího rozkazu. [2]

Sartre byl ve své době přijatelný právě svou progresivní a dynamickou orientací na nové podmínky člověka po druhé světové válce. Vyjmenujeme-li tři základní sartrovské pojmy: svoboda – pravda – situace, vidíme, že se jedná o teze, které se snažíme nejen analyzovat i v současnosti, ale také jim dodávat aktuálnější obsah s nezbytnou vazbou na současnou, tzv. informační společnost.

Literatura

[1] CAMUS, A. (1947): *Cizinec*. Praha, Václav Petr, 1947.

[2] COHEN-SOLAL, A. (2005): *Sartre. Un penseur pour le XXIe siècle*. Paris, Gallimard, 2005.

[3] ČERNÝ, V. (1992): *Paměti III (1945–1972)*. Brno, Atlantis, 1992.

- [4] ČERNÝ, V. (1992): *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha, Mladá fronta, 1992.
- [5] ČÍŽEK, F. (Ed.) (1969): *Filosofie, metodologie, věda*. Praha, Svoboda, 1969.
- [6] de BEAUVOIR, S. (1966): *Druhé pohlaví* (Výbor). Praha, Orbis, 1966. [1949]
- [7] de BEAUVOIR, S. (1981): *La cérémonie des adieux*. Paris, Gallimard, 2001. [1981]
- [8] Dokument. *Právo* 28. 6. 2001.
- [9] FISCHER, J. O. (1964): *Francouzská literatura*. Praha, Orbis, 1964.
- [10] FISCHER, J. O. (Ed.) (1979): *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Díl 3. Praha, Academia, 1979.
- [11] *Franz Kafka*. Liblická konference (1963): Praha, Nakladatelství ČSAV, 1963.
- [12] GARAUDY, R. (1965): *Perspektivy člověka*. Praha, Nakladatelství politické literatury, 1965.
- [13] GOLDSTÜCKER, E. (1964): *Na téma Franz Kafka*. Praha: ČS, 1964.
- [14] KOSATÍK, P. (2001): *Fenomén Kohout*. Praha, Litomyšl, Paseka, 2001.
- [15] KOSÍK, K. (1963): *Dialektika konkrétního*. Praha, Nakladatelství ČSAV, 1963.
- [16] KUNDERA, M. (1967): *Doslov*. In [51]
- [17] LÉVI-STRAUSS, C. (1971): *Myšlení přírodních národů*. Praha, ČS, 1971.
- [18] LIEHM, A. J. (1965): *Rozhovor*. Praha, ČS, 1965.
- [19] LIEHM, A. J. (1990): *Generace*. Praha, ČS, 1990.
- [20] LUKÁCS, G. (1949): *Existencialismus či marxismus?* Praha, Nová osvěta, 1949.
- [21] MARÈS, A. (1993): Výzva Hnutí odporu a France libre. In *Z historie Francouzského institutu v Praze*. Praha, Edice Štěpánská, 1993, s. 61 – 63.
- [22] MITROCHIN, L. N., OJZERMAN, T. I., ŠERŠENKO, L. N. (1977): *Buržoazní filozofie 20. století*. Praha, Svoboda, 1977.
- [23] NEFF, VI. (1948): *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha, Družstevní práce, 1948.
- [24] NOVOZÁMSKÁ, J. (1998): *Existoval existencialismus? Výzva a ztroskotání J.-P. Sartra*. Praha, Filosofie, 1998.
- [25] OPAVSKÝ, J. (1955): „Holá pravda“. *Rudé právo* 11. 12. 1955.
- [26] PATOČKA, J. (1964): Jean Paul Sartre návštěvou ve Filosofickém ústavě ČSAV. In *Filosofický časopis*, únor 1964, roč. XXX, č. 2, s. 195 – 200.
- [27] PATOČKA, J. (1966): *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová*. In [6]
- [28] PATOČKA, J. (1968): *Kritika psychologického objektivismu a problém fenomenologické psychologie u Sartra a Merleau-Pontyho*. (Přeložil Jan Palkoska) XIV. Internationalen Kongresses für Philosophie. Wien, 2.–9. September 1968. Archiv Jana Patočky, Praha.
- [29] PATOČKA, J. (1969): Co je existence. In *Filosofický časopis*. XVII (1969), č. 5/6, s. 682–702.
- [30] POPELOVÁ, J. (1962): *Etika*. Praha, Nakladatelství ČSAV, 1962.

- [31] ROY, C. (1964): *Eseje o francouzské literatuře*. Praha, ČS, 1964.
- [32] SARTRE, J.-P. (1963): Projev na moskevském kongresu pro odzbrojení. In *Plamen*, leden 1963, roč. V, č. 1, s. 54–59.
- [33] SARTRE, J.-P., FISCHER, E. a ti druzí (1964a): Mírová koexistence a boj idejí. In *Plamen*, leden 1964, roč. VI, č. 1, s. 1–7.
- [34] SARTRE, J.-P., FISCHER, E. a druzí (1964b): Co je dekadence. In *Plamen*, únor 1964, roč. VI, č. 2, s. 16–25.
- [35] SARTRE, J.-P. (1965): *Situations VII*. Paris, Gallimard, 1965.
- [36] Sjezdová zpráva předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972. In Sjezd Svazu českých spisovatelů. Praha, Svoboda, 1972.
- [37] Skrznaskrz (2002). Praha, Gallery, 2002.
- [38] SVITÁK, I. (1964): *Filosofie lidských konfliktů*. In [47]
- [39] TONDL, L. a kol. (1958): *Současná západní filosofie*. Praha, Orbis, 1958.
- [40] ZELENÝ, J. (1969): *Úvod do filosofie*. Praha, Svoboda, 1969.
- [41] IV. sjezd Svazu československých spisovatelů (Protokol) Praha 27.–29. června 1967. Praha, ČS, 1968.

Hlavní překlady děl Jean-Paul Sartra do češtiny

- [42] SARTRE, J.-P. (1946): *Cesty k svobodě*. 1. díl. Praha, ELK, 1946.
- [43] SARTRE, J.-P. (1947): *Cesty k svobodě*. 2. díl. Praha, ELK, 1947.
- [44] SARTRE, J.-P. (1947): *Existencialismus je humanismem*. In Listy. I (1947) č. 3.
- [45] SARTRE, J.-P. (1961): *Uragán nad cukrem*. Praha, SNKLU, 1961.
- [46] SARTRE, J.-P. (1962): *5 her a jedna aktovka*. Praha, SNKLU, 1962.
- [47] SARTRE, J.-P. (1964): *Mouchy*. Praha, Orbis, 1964.
- [48] SARTRE, J.-P. (1965a): *Zed'*. Praha, SNKLU, 1965.
- [49] SARTRE, J.-P. (1965b): *Slova*. Praha, Mladá fronta, 1965.
- [50] SARTRE, J.-P. (1966): *Marxismus a existencialismus*. Praha, Svoboda, 1966.
- [51] SARTRE, J.-P. (1967a): *Dramata*. Praha, Orbis, 1967.
- [52] SARTRE, J.-P. (1967b): *Nevolnost*. Praha, ČS, 1967.
- [53] SARTRE, J.-P. (1967c): *Úvahy o židovské otázce*. In Literární noviny XVI (1967), č. 36–40.
- [54] SARTRE, J.-P. (1969): *Existencialismus je humanismus*. In [40]
- [55] SARTRE, J.-P. (2003): *Zed' – Nevolnost*. Praha, KMa, 2003.
- [56] SARTRE, J.-P. (2004): *Existencialismus je humanismus*. Praha, Vyšehrad, 2004.

Příspěvek k Sartrovým slovům a mlčení v Čechách

Prokop Toman

Abstrakt

Hlavním cílem tohoto příspěvku je informovat o vztazích mezi filosofem Jean-Paul Sartrem a českou kulturou. Bylo několik period prezentací a interpretací Sartrových myšlenek. Důležitá část této analýzy je zaměřena na českou interpretaci existencialismu v Sartrových divadelních hrách, které jsou velmi dobře známy v Čechách.

Klíčová slova: Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, filosofie, existencialismus, dramatická tvorba, Les Temps modernes, Jan Patočka, Karel Kosík, A. J. Liehm.

The Contribution to the Sartre's words and silence in Bohemia

Abstract

This aim of the article is to inform readers about the relationship between philosopher Jean-Paul Sartre and Czech culture. There were a lot of periods of the presentation and interpretation of the ideas of Jean-Paul Sartre. Major attention of the described analysis is focused on the Czech interpretation of the existentialism on the Sartre's dramatic pieces well-known in Bohemia.

Key words: Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, philosophy, existentialism, dramatic pieces, Les Temps modernes, Jan Patočka, Karel Kosík, A. J. Liehm.